

System závazkového práva. Základní pojmy

Doc. JUDr. Filip Melzer, LL.M., Ph.D.
PrF MU, Brno

Literatura k předmětu MZÁV1

PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. 2. vydání.* Praha: C. H. Beck, 2019

HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník V. Komentář. 1. vydání.* Praha: C. H. Beck, 2014

BEJČEK, J., ŠILHÁN, J. a kol. *Obchodní smlouvy. Závazky z podnikání. 1. vydání.* Praha: C. H. Beck, 2015

- další komentářová a časopisecká literatura

Pojem závazkového práva I.

- Objektivní právo upravující závazky, tj. určité druhy **majetkových** práv (X věcná práva)
- Závazek (obligace):
 - **Římské právo** (l. 3, 13 pr.): *obligatio est iuris vinculum, quo necessitate adstringimur alicuius solvendae rei, secundum nostrae civitatis iura* (závazek je právní pouto, které nás svou nevyhnutelností nutí, abychom v souladu s právem našeho státu poskytli někomu nějaké plnění)
 - Právní poměr, ve kterém **vůči sobě** stojí dvě nebo více osob jako oprávněné a povinné **k určitému plnění**.
 - **§ 1721**: „Ze závazku má věřitel vůči dlužníku právo na určité plnění jako na pohledávku a dlužník má povinnost toto právo splněním dluhu uspokojit.“
 - Stejný obsah může mít i právní poměr vyplývající z věcných práv (např. služebnost), avšak liší se svými účinky (relativní účinky obligací X absolutní účinky věcných práv) – viz dále.
 - Obligace: „...vůči sobě...“, „...věřitel vůči dlužníku...“

Pojem závazkového práva II.

- Část **soukromého práva** (principy společné soukromému právu)
- X veřejné právo (např. vztahy regulované veřejnoprávními smlouvami – např. smlouvy o dotacích)
 - Obec a stát spolu uzavřou smlouvu o poskytnutí dotace – podmínky dotace nejsou plněny, stát pozastaví další vyplácení – podle čeho se řídí uzavření smlouvy, prodlení aj.?
 - Daňový subjekt dluží na dani, zároveň však zde má přeplatek na jiné dani – lze provést započtení?
- **Legální terminologie:** závazkové právo (BGB, CC) X osobní věcné právo (ABGB) X relativní majetková práva (OZ)

SUBJEKTIVNÍ SOUKROMÁ PRÁVA

PRÁVA OSOBNÍ

ABSOLUTNÍ
(např. práva
osobnostní)

RELATIVNÍ
(např. osobní práva
manželská)

PRÁVA MAJETKOVÁ

ABSOLUTNÍ

VĚCNÁ PRÁVA
(*iura in rem*)

PRÁVO DĚDICKÉ

RELATIVNÍ
(závazky, tj. obligace)

Třídění (objektivního) závazkového práva

- Podle charakteru úpravy
 - Obecné (OZ) X zvláštní (např. ZOK, ZP)
- Podle právního důvodu vzniku závazku
 - Právní jednání
 - Zákon
 - Konstitutivní rozhodnutí orgánu veřejné moci
- Atd.

Vymezení závazkového práva (pokrač.)

- ZP se většinou vymezuje **proti právu věcnému** (srov. třetí část OZ), tj. tvoří **párovou kategorii k VP** (pro ZP platí opačné principy než pro VP)
- Závazek jako **vztah dvou či více osob navzájem**, VP jako **vztah osoby k věci**
 - Srov. terminologii
 - lus in rem* (právo **NA** věci), tj. VP
 - lus ad rem* (právo **K** věci), tj. ZP
 - Jen ilustrativní vymezení (striktně vzato mohou být vztahy jen mezi osobami)
- ZP jako **dynamické právo** X VP jako **statické (trvalé) právo** (typický znak)

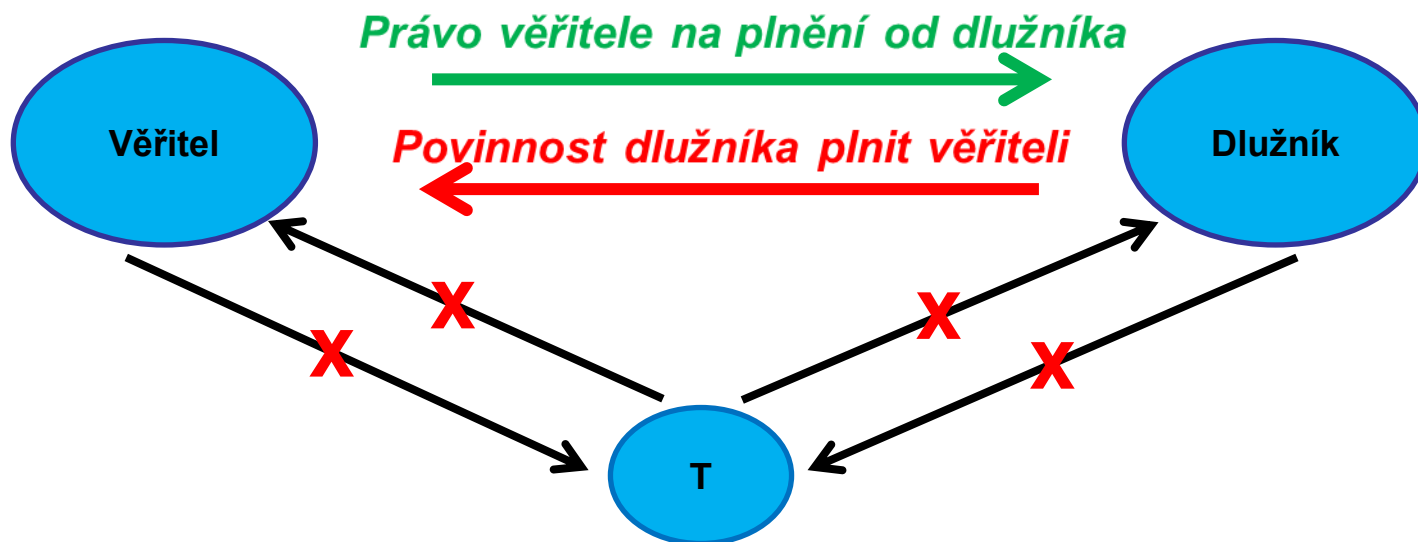
Principy závazkového práva obecně

- Princip relativních účinků
- Princip otevřeného výčtu
- Princip převážné dispozitivnosti právní úpravy
- Princip absence publicity (omezené publicity)

Princip relativních účinků

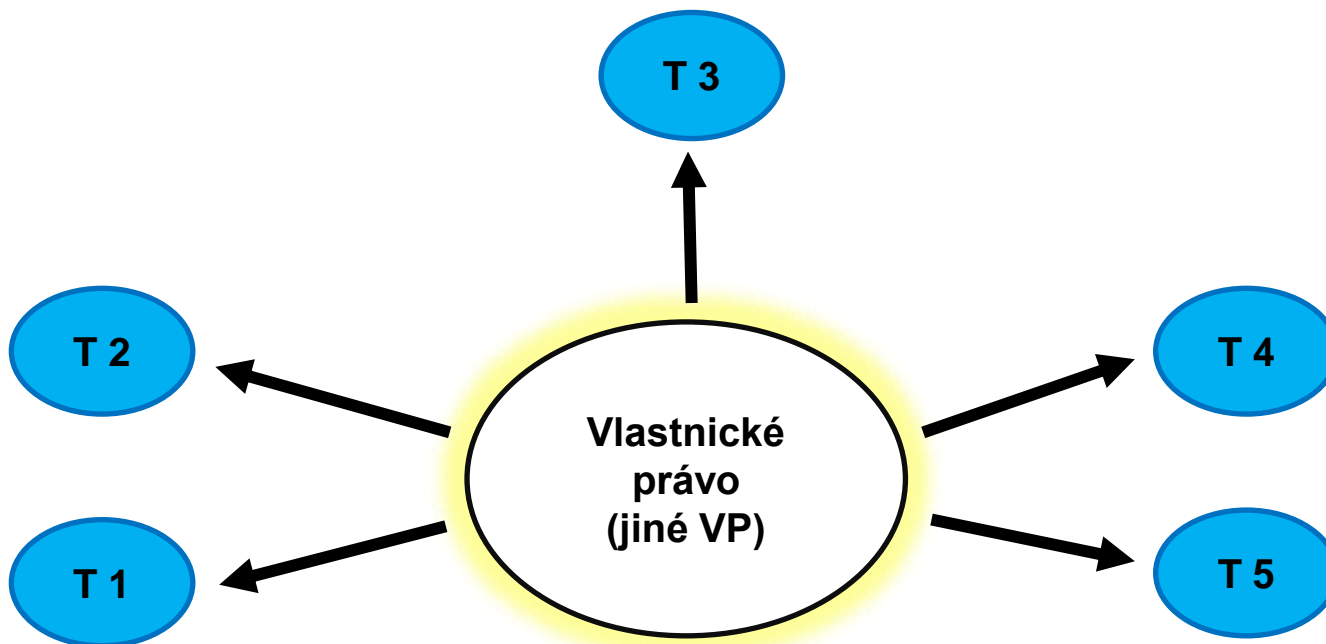
- § 1721: „Ze závazku má věřitel vůči dlužníku právo na určité plnění jako na pohledávku a dlužník má povinnost toto právo splněním dluhu uspokojit.“
- Existence závazku (právního poměru) mezi **věřitelem** a **dlužníkem**.
- Zejména smluvní závazky vytváří tzv. **autonomní právo** stran (strany si toto právo autonomně utvářejí).
- ZP působí zásadně **jen mezi stranami závazku** (*inter partes*)
 - Práva a povinnosti vznikají **pouze stranám závazku (věřiteli a dlužníkovi)**
 - Výjimkou je nájem a pacht (viz dále)
- U VP **princip absolutních účinků**
 - Srov. § 976: absolutní majetková práva působí **vůči každému**, nestanoví-li něco jiného zákon

Působení relativního (závazkového) práva

Třetí osoby stojí mimo závazek, a proto zásadně nemají ani právo na plnění ani povinnost plnit

Působení absolutního (věcného) práva

Tzv. rozšířené účinky některých závazkových práv

- **Výjimečně** zákonodárce přiznává **některým ZP** určité atributy VP, konkrétně jejich **účinky vůči všem**
- Nájem, pacht
 - § 2211, § 2221-2224 (pro pacht viz § 2341)
- Zvláštní případ:
 - § 1044: zde však nejde o právo obligačně oprávněného, nýbrž o aktivní legitimaci k uplatnění cizího práva (práva vlastníka)
- Někdy jde o účinky **vůči některým třetím osobám**
 - Smlouva ve prospěch třetího (§ 1767 an.)
 - § 2913 odst. 1 atd.

Relativní povaha obligací – k prohloubení

- Melzer, F., Tégl, P. Absolutní ochrana relativních práv? K výkladu § 1044 ObčZ aneb po 90 letech opět na začátku – 1. část. Právní rozhledy č. 10/2020, s. 351 an.
- Melzer, F., Tégl, P. Absolutní ochrana relativních práv? K výkladu § 1044 ObčZ aneb po 90 letech opět na začátku – 2. část. Právní rozhledy č. 11/2020, s. 381 an.
- Rozsudek NS ze dne 30. 8. 2021, sp. zn. 23 Cdo 3320/2020.

Princip otevřeného výčtu

- Strany mohou sjednávat i taková závazková práva, která zákon nezná
 - Praktické zejména u smluv; srov. § 1746 odst. 2 (tzv. nepojmenované smlouvy)
- Smysl: ZP platí jen mezi stranami, není tedy důvod omezovat jejich autonomii
- U VP ***numerus fixus (numerus clausus)***
 - Srov. § 977: **jen zákon stanoví**, která práva k majetku jsou absolutní

Princip převážné dispozitivnosti právní úpravy

- Smysl: stejný jako u principu otevřeného výčtu
- U VP **princip převážné kogentnosti**
 - Srov. § 978: od ustanovení této části se **lze odchýlit** ujednáním s účinky vůči třetím osobám, **jen připouští-li to zákon**

Princip absence publicity (omezené publicity)

- Smysl: stejný jako u principu otevřeného výčtu
- Jen výjimečně se některá ZP k některým typům věcí (fakultativně) evidují ve veřejných seznamech
 - Nájem a pacht nemovité věci může být zapsán v KN
- U VP **princip publicity**
 - VP na nemovitých věcech (KN)
 - VP na movitých věcech (držba)

Regulace závazkového práva

- **Část čtvrtá OZ**, relativní majetková práva (§ 1721 až 3014)
 - Hlava I. Všeobecná ustanovení o závazcích (§ 1721-2054)
 - Hlava II. Závazky z právních jednání (§ 2055-2893)
 - Hlava III. Závazky z deliktů (§ 2894-2971)
 - Hlava IV. Závazky z jiných právních důvodů (§ 2991-3014)
- Na jiných místech OZ (příklady)
 - Společný nájem bytu manželi (§ 745)
 - Zcizení dědictví (§ 1714)

Regulace závazkového práva

- V jiných zákonech než OZ (příklady)
 - Zákoník práce
 - Zákon o spotřebitelském úvěru (z. č. 257/2016 Sb.)
 - Zákon o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem (z. č. 82/1998 Sb.)
 - Zvláštní skutkové podstaty náhrady škody (např. zákon o vodovodech a kanalizacích, energetický zákon)
 - Zvláštní předpisy mohou omezovat různé subjekty v možnosti vstupovat do závazků (např. zákon o obcích, zákon o majetku České republiky)

Regulace závazkového práva

- Podzákoné předpisy (příklady)
 - Nařízení vlády č. 351/2013 Sb.
 - Nařízení vlády č. 363/2013 Sb.
 - Nařízení vlády č. 364/2013 Sb.

Regulace závazkového práva

- Právo EU
- Směrnice (srov. § 3015: neúplný, resp. chybný výčet)
 - Směrnice v oblasti ochrany spotřebitele (směrnice o právech spotřebitelů 2011/83/EU)
 - Směrnice o boji proti opožděným platbám v obchodních transakcích (2011/7/EU)
 - Směrnice o koordinaci právní úpravy členských států týkající se nezávislých obchodních zástupců (86/653/EHS)
- Nařízení (roste jejich význam)
 - Doprava (letecká, autobusová, železniční)
 - Nařízení, kterým se stanoví společná pravidla náhrad pomoci cestujícím v letecké dopravě v případě odepření nástupu na palubu, zrušení nebo významného zpoždění letů (261/2004/EU)
 - Návrh CESL (Common European Sales Law)

Použitelnost závazkového práva

- Problém aplikovatelnosti § 11
- Např. smlouva: v některých případech nezakládá závazek
 - Dědická smlouva
 - Modifikace rozsahu SJM
 - Vznik manželství, dohoda rodičů o styku s dítětem
- V některých případech nejde ani o soukromé právo – veřejnoprávní smlouvy (§ 170 spr. ř.), prostor pro analogii

Pojem závazku

- Závazek (závazkový vztah, obligace) – druh právního vztahu (právního poměru)
- Terminologie
 - **Závazek** (obligace, právní vztah) X **dluh** (povinnost)
 - OZ 1964:** závazek = **vztah** (§ 494) i **povinnost**, tj. dluh (§ 488)
 - OZ:** závazek = **vztah** (ne vždy to však sedí – např. § 1908)
- Strany jsou v závazku zavázány k plnění v podobě **konání** (*dare, facere*) nebo **nekonání** (*omittere, pati*)
 - Příklad: kupní smlouva – A se zaváže dodat zboží a umožnit nabytí vlastnického práva X B se zaváže zaplatit kupní cenu

Základní vlastnosti závazku

- Právní vztah X společenská úsluha
 - U společenské úsluhy absentuje vůle právně se zavazovat
- Majetkový charakter
 - X Vazba na osobu (zánik se smrtí, § 2009)
 - X Nemajetkový zájem (§ 1722)
- Závazek zásadně nemůže být jednostranně změněn či zrušen
 - Výjimky (plynoucí ze smlouvy či ze zákona – např. § 1829, 1923, 1969)
- Relativní práva (absolutizace?)
 - X Pohledávka = věc (ve vlastnictví věřitele) – pozn.: může být objektem věcných práv? Srov. § 979

Strany závazku

- Závazek má vždy alespoň 2 strany

Na každé straně může stát **jeden subjekt nebo více subjektů** (např. manželé uzavírají smlouvu o koupi věci, která je předmětem spoluvlastnictví 3 osob – jde o dvoustranný závazek, v němž na každé straně stojí více subjektů)

Ale: zánik dlužníka – PO (výmazem z obchodního rejstříku) bez právního nástupce

- ▣ ObchZ: 29 Cdo 4828/2017: pohledávka trvá (?)

- ▣ Naproti tomu: § 2026 odst. 2

- **Základní model:** 2 strany (věřitel a dlužník) stojí v **protichůdném postavení**
- Zásadně má každá strana současně postavení dlužníka i věřitele (viz i dále)
- **Dlužník obecně není slabší stranou v závazku!**

Obsah závazku

- **Pohledávka** (právo na plnění) X **dluh** (povinnost plnit)
- Hlavní plnění (základní účel) X vedlejší plnění (pomocné, ochranné) – slouží k přípravě, provedení nebo zajištění hlavní povinnosti
- **Utvářecí (kreační) právo** (*Gestaltungsrecht*) – právo jednostranně založit, změnit či zrušit závazek
 - Např. odstoupení od smlouvy, právo vypovědět závazek, vytknout vadu, přijetí návrhu

Pozn.: promlčují se? postupují se?
- Povinnost poctivého jednání (§ 6) – doplňující funkce
- **Tzv. nepravé povinnosti** (*Obliegenheit*) – nejde o skutečné povinnosti, nýbrž o pravidla jednání, které zachovávají dotčenému určitou právní pozici (aniž by k nim byl povinen). Např. § 2903
 - nelze vynutit, nejednání v souladu s nimi není porušení povinnosti, a proto ani NŠ
- **Vedlejší povinnosti** (viz přednáška o obsahu závazku)

Typy závazků – příklady

- Podle počtu stran
 - Dvoustranné X vícestranné (nikoli však jednostranné)
- Podle povahy (pozice) strany
 - Jednoduché (jedna ze stran má pouze postavení věřitele, druhá pouze postavení dlužníka) X složené (každá strana má současně postavení věřitele i dlužníka)
- Podle úplatnosti
 - Úplatné X bezúplatné
- Podle právního důvodu vzniku
 - Z právního jednání X ze zákona X z rozhodnutí orgánu veřejné moci X z jiného právního důvodu

Vznik závazku (§ 1723)

- Právní jednání
 - Smlouva
 - Jiné právní jednání – jednostranné (srov. zejm. § 2884 an.)
Co slib? (veřejný příslib; slib odškodnění X slib daru dle § 2056;
dále též záruka)
- Protiprávní jednání (delikty v užším významu)
- Právní událost (náhrada škody na základě kvalifikované události)
- Jiné právní skutečnosti (konstitutivní rozhodnutí orgánu veř. moci, zákon aj.)

Kauza závazku

- Ne zcela jednotný význam a obsah v různé době, v různých situacích (§ 1791, BO atd.)
- Odpověď na otázku, proč se subjekt zavazuje (jaký je hospodářský důvod?) X právní důvod (odpověď na otázku, proč má subjekt povinnost plnit)
- Závazky mají kauzu (pokud vznikají z právního jednání)
 - člověk jedná, protože chce něčeho dosáhnout
 - Srov. § 1722, § 1791

Kauza závazku ve smyslu § 1791

- § 1791: „důvod, na jehož základě má dlužník povinnost plnit“
- Typický hospodářský důvod; hospodářské vysvětlení závazku
 - Např. proč dlužník na sebe bere určitý dluh a věřiteli vzniká odpovídající pohledávka?
 - X právní důvod ve smyslu § 1991 an.: zpravidla v podobě práva na plnění (např. existence pohledávky)

Kauza závazku ve smyslu § 1791

- Hlavní typické hospodářské důvody (účely) závazku:
 - **Liberalita** (v širším smyslu slova) – causa donandi
 - **Směna hodnot**
- Pomocné důvody (účely): konkrétně provádí některý z uvedených hlavních typických důvodů
 - Bud' mohou mít podobu jen některého z hlavních důvodů
 - **Splnění dluhu** (causa solvendi): plnění oproti zániku dluhu
 - **Odstranění spornosti, dosažení právního míru** (např. u narovnání)
 - Nebo mohou mít podobu každého z obou hlavních důvodů
Např. **zajištění**

Typy právních jednání z hlediska existence a vyjádření kauzy

- Pojmově kauzální právní jednání
- Materiálně abstraktní právní jednání
 - Absence kauzy se řešením zpravidla prostřednictvím BO
- Formálně abstraktní právní jednání
- Zdánlivě abstraktní právní jednání

Kauza závazku ve smyslu § 1791

- Nezbytnost existence kauzy?
 - Zásadně je nezbytná
 - Výjimky: zejména v rámci třístranných vztahů (např. finanční záruka)
- Nezbytnost vyjádření kauzy? (§ 1791 odst. 1)
- Nezbytnost prokázání kauzy? (§ 1791 odst. 1)
 - X cenné papíry (obligatorně abstraktní PJ)

Pro prohloubení:

- Melzer, F., Tégl, P. in Melzer/Tégl. Občanský zákoník § 2716 - 2893. Velký komentář. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 1440 – 1456.

Pohledávka

- **Právo věřitele na plnění od dlužníka** (jedna nebo více pohledávek v závazku)
- Povaha: **nehmotná movitá věc** (§ 496 a 498)
- Pohledávkou není věcné právo, např. právo na uspokojení ze zastavené věci, pohledávkou není právo na ochranu věcného práva, typicky právo na vydání věci, právo na zdržení se zásahů do věcného práva
- V určitých aspektech s ní lze nakládat podobně jako s jinou věcí (hmotnou) – např. převádět, zastavovat
 - V případě věcněprávních dispozic zde však zpravidla platí zvláštní úprava (viz např. § 1879 an.); srov. též obecný § 979
 - Příklad: kupní smlouva – postoupení pohledávky na zaplacení kupní ceny X zřízení zástavního práva k pohledávce na dodání věci a převedení vlastnického práva

Nárok: 2 významy tohoto pojmu

- **Subjektivní právo** požadovat po jiném určité konání nebo opomenutí
 - X kreační oprávnění (utvářecí práva, kompetence)
- **Vlastnost subjektivního práva** spočívající v možnosti domáhat se splnění u orgánu veřejné moci

Nárok a jiné zvláštní vlastnosti pohledávky

- **Nárok** = zde ve smyslu práva věřitele domáhat se plnění od dlužníka u soudu nebo jiného orgánu veřejné moci
 - Některé pohledávky se nikdy nemohou být vybaveny nárokem (tzv. pohledávky bez nároku, naturální obligace)
 - Existující nárok může v některých případech zaniknout při trvající existenci pohledávky (např. v důsledku promlčení)
 - Pb: *pactum de non petendo* - lze smluvně vytvořit právo bez nároku?
- **Vymahatelná** je pohledávka, která je vybavena nárokem
- **Vykonatelná** je pohledávka, kterou lze proti vůli dlužníka vykonat (tj. jsou splněny předpoklady pro výkon rozhodnutí nebo exekuci); srov. např. § 589 an.
- **Nedobytná** je pohledávka, jestliže sice trvá, ale nelze očekávat, že by kdy byla splněna (typicky dlužník nemá majetek ke splnění); srov. např. § 1885 odst. 1

Dluh a odpovědnost

- **Povinnost dlužníka plnit věřiteli** (jeden nebo více dluhů v závazku)
- Dluh jako věc v právním smyslu?
- Odpovědnost
 - Různé významy: viz komentář k § 24
 - Zde ve významu Haftung; dříve v české terminologii: ručení. Odpovídá ten, z jehož majetku může být daný dluh nuceně uspokojen.
 - Typicky v moderním právu odpovídá dlužník. Může však existovat i odpovědnost bez dluhu (např. ručitel), i dluh bez odpovědnosti (např. naturální obligace)
 - srov. § 899a OZ – viz níže
- **Princip:** dlužník odpovídá za splnění dluhu **celým svým majetkem**
- Právní úprava zná však i **dluhy bez odpovědnosti** (tzv. naturální dluhy)

Odpovědnost (ručení) a dluh (Schuld und Haftung)

§ 899a

- (1) Splnění peněžitého dluhu z právního jednání nezletilého, který nenabyl plné svéprávnosti, lze vymoci pouze z majetku, který nezletilý nabyl před nabytím plné svéprávnosti, a majetku, který nabyl právním jednáním vztahujícím se výlučně k majetku nabytému před nabytím plné svéprávnosti; to neplatí pro peněžitý dluh vzniklý při výdělečné činnosti podle § 33.
- (2) Za peněžitý dluh dítěte, který vznikl z právního jednání učiněného před nabytím plné svéprávnosti, ručí rodič, který za dítě jednal nebo mu k právnímu jednání udělil souhlas; tím není dotčen § 876 odst. 3. Ručitel nemůže vymáhat po dlužníkovi vyrovnání tohoto dluhu.

Naturální dluhy (též pohledávky, obligace)

- Terminologie: civilní obligace X naturální obligace (nedokonalá obligace, někdy též morální obligace) = chybí vymahatelnost
- I naturální obligace může být splněna dobrovolně = nejde o bezdůvodné obohacení (neznalost dlužníka o absenci nároku nehraje roli)
- Příklady naturálních obligací
 - Promlčené dluhy (§ 609, 653) – vymahatelné byly, ale vymahatelnost zanikla (zůstalo právo, nikoliv nárok)
 - Pohledávky ze sázky, hry a losu (§ 2874 s výjimkou dle § 2883); pohledávky ze zápůjčky či úvěru poskytnuté vědomě na nevymahatelnou sázku, hru nebo los (§ 2878)
 - Úroky podle § 1805
 - Plnění podle § 2998
 - Dohoda o nevymahatelnosti práva?

Problém přechodných ustanovení OZ

- Jakým právem se řídí závazky vzniklé za účinnosti OZ 1964, které přetrvávají po 1. 1. 2014?
- Obecně
 - Princip úplné neretroaktivity (§ 3028 odst. 3)
 - Vždy se použije část I hlava I (§ 3030)
 - Možnost dohody o použití nové úpravy na staré závazky (§ 3028 odst. 3)
- Nájem (§ 3074); výjimka: nájem věci movité a pacht
- Účty (§ 3077)
- Neplatná cestovní smlouva se stává platnou, i možné nároky na náhradu škody z ní (§ 3078)
- Náhrada škody (§ 3079)

Intertemporální právo – k prohloubení

- Melzer in Melzer/Tégl. Občanský zákoník. Velký komentář. Svazek III (§ 419 – 654). Praha: Leges, 2014, k intertemporálnímu právo soukromému obecně, s. 1096 an.
- Melzer in Melzer/Tégl. Občanský zákoník. Velký komentář. Svazek III (§ 419 – 654). Praha: Leges, 2014, komentář k § 3028, m. č. 165 an.
- <https://pravo21.cz/podcasty/judikatura-prechodna-ustanoveni-obcanskeho-zakoniku>

Děkuji za pozornost